

КОМУНІКАТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ ЯК СКЛАДОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

УДК 37.011.3 – 051:316.454

*Ольга Гончарук, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк*

КОМУНІКАТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ ЯК СКЛАДОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Проблема формування професійної майстерності сучасного вчителя є актуальною, оскільки від її вирішення залежить успішність суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників педагогічного процесу. Метою статті є аналіз сутності, структури та функцій комунікативності особистості вчителя у контексті його педагогічної майстерності. У статті визначаються сутність поняття комунікативності особистості вчителя, структура комунікативності та її функціональне значення. Аналізуються чинники формування комунікативності вчителя. Окреслюються перспективи подальших наукових досліджень даної проблеми.

Ключові слова: професійна майстерність, компоненти педагогічної майстерності, комунікативність, особистість учителя, складові комунікативності.

Лит. 9.

*Ольга Гончарук, кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики
Восточноевропейского национального университета имени Леси Украинки, г. Луцк*

КОММУНИКАТИВНОСТЬ ЛИЧНОСТИ УЧИТЕЛЯ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МАСТЕРСТВА

Проблема формирования профессионального мастерства современного учителя является актуальной, поскольку от ее решения зависит успешность субъект-субъектного взаимодействия участников педагогического процесса. Целью статьи является анализ сущности, структуры и функций коммуникативности личности учителя в контексте его педагогического мастерства. В статье определяются сущность понятия коммуникативности личности учителя, структура коммуникативности и ее функциональное значение. Анализируются факторы формирования коммуникативности учителя. Очерчиваются перспективы дальнейших научных исследований данной проблемы.

Ключевые слова: профессиональное мастерство, компоненты педагогического мастерства, коммуникативность, личность учителя, составляющие коммуникативности.

*Olha Honcharuk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Pedagogy Department
Eastern Lesya Ukrayinka National University, Lutsk*

THE COMMUNICATIVENESS OF TEACHER'S PERSONALITY ASA PART OF THE PROFESSIONAL SKILLS

The problem of formation of professional skills of modern teacher is relevant because the success of the subject-to-subject interaction of participants of the educational process depends on its solution. The aim of the article is the analysis of the essence, structure and functions of communicativeness of teacher's personality in the context of the pedagogical skills. The article defines the essence of the concept of communicative personality of teacher, the structure of the communicativeness and its functional value. The factors of formation of the communicativeness of teacher are analyzed. The prospects of further scientific researches of this problem are determined.

Keywords: a professional skills, components of teaching skills, communicative skills, the teacher's personality, components of communicative activity.

Постановка наукової проблеми та її значення. На сучасному етапі побудови українського суспільства важливим є реформування освіти, що передбачає суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників педагогічного процесу на всіх навчально-освітніх рівнях, тобто реалізацію педагогіки співробітництва. А відтак актуальним є формування професійної майстерності сучасного вчителя, здатного встановлювати й налагоджувати особистісно орієнтовані,

педагогічно доцільні взаємини зі школярами, батьками, педагогами-колегами, громадськістю.

Аналіз практичної діяльності загальноосвітньої школи свідчить про те, що існує ще чимало суперечностей, над розв'язанням яких має працювати педагогіка як наука. Йдеться насамперед про існуючу суперечність між сучасною освітньою педагогічною парадигмою, що декларує дотримання гуманістичних принципів, демократизацію та гуманізацію у міжособистісній взаємодії педагога й вихованців

КОМУНІКАТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ ЯК СКЛАДОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

і реальне переважання авторитарних та догматичних комунікативних форм, ігнорування інтерактивних методів навчання та виховання. Звідси логічною є думка про те, що актуальним у розгляді проблеми професійної майстерності сучасного вчителя є аналіз його комунікативності як складного особистісно-професійного утворення, специфічної властивості, здатної забезпечити конструктивну суб'єкт-суб'єкту взаємодію всіх учасників педагогічного процесу.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми свідчить про те, що проблема формування професійної майстерності педагога є новою. Так, наприклад, теоретичні аспекти формування професійної майстерності особистості педагога розкриваються в працях В. Андрущенко, Г. Єльнікової, І. Зязюна, Н. Ничкало, О. Пометун, О. Савченко, В. Сухомлинського, М. Фіцули та ін. Складові педагогічної майстерності проаналізовані в наукових доробках І. Зязюна, В. Кан-Калика, Л. Крамущенко, І. Кривоноса та ін. У свою чергу сутність феномену педагогічної майстерності викладача у вищій школі досліджує О. Столярчук, з'ясовуючи його вияви щодо особистісного та діяльнісного рівнів [7]. Основні складові педагогічної майстерності викладача вищої школи аналізує М. Кляп, визначаючи основні шляхи її удосконалення й роль цих процесів у реформуванні національної вищої освіти в контексті її інтернаціоналізації [3]. Гностичний, конструктивно-проективний, організаційний, комунікативний, перцептивно-рефлексивний компоненти формування педагогічної майстерності виокремлює Н. Кузьміна [4]. Змістово-процесуальний аспект формування педагогічної майстерності, аналіз активних методів навчання та методичної роботи в навчальних закладах подає Л. Беседіна [1]. На складності й необхідності формування педагогічної майстерності наголошує у своїх працях В. Семиченко [6].

Отже, проблема сутності, структури та змістово-процесуальних аспектів формування професійної майстерності педагога є певною мірою вивчена. Однак, на нашу думку, недостатньо у психолого-педагогічних дослідженнях акцентовано увагу саме на комунікативності особистості педагога як важливій складовій професійної майстерності. А тому **метою** нашої статті є аналіз змісту й структури комунікативності особистості та обґрунтування її ролі у формуванні професійної майстерності сучасного вчителя.

Виклад основного матеріалу й

обґрунтування отриманих результатів дослідження. У процесі дослідження нами встановлено, що вчені по-різному трактують поняття професійної майстерності. Так, І. Зязюн педагогічну майстерність визначає як вияв високого рівня педагогічної діяльності, синтез наукових знань, умінь і навичок методичного мистецтва і особистих якостей педагога, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної роботи [5]. Звідси логічними є визначені вченим складові педагогічної майстерності: гуманістична спрямованість, професійні знання за фахом, педагогічні здібності та педагогічна техніка.

У свою чергу, М. Фіцула педагогічну майстерність тлумачить як сукупність якостей особистості, які забезпечують високий рівень самоорганізації професійної діяльності педагога, складовими якої є професійні знання, педагогічна техніка, педагогічні здібності, педагогічна моральність, професійно значущі якості (доброзичливість, об'єктивність, вимогливість, порядність, оптимізм, самоконтроль) та зовнішня культура [8]. Далі автор наголошує на тому, що названі складові професійної майстерності слугують тими чинниками, які забезпечують трансформацію педагогічної діяльності у мистецтво, яке завершується педагогічним новаторством.

Оскільки всі сучасні педагогічні концепції, як от гуманістична педагогіка, особистісно орієнтована педагогіка, педагогіка партнерства, базуються на міжособистісному, рівноправному й гуманному спілкуванні та формуванні суб'єкт-суб'єктних взаємин у педагогічному процесі, то, на нашу думку, логічним є доповнення визначених вище вченими особистісних якостей педагога як складових професійної майстерності ще однією важливою якістю – комунікативністю.

Помилковим є отождошення понять спілкування, комунікативності та комунікабельності. Так, В. Кан-Калик визначає *комунікативність* як складне, багатоаспектне явище, що поєднує ряд компонентів, серед яких особливе значення мають комунікабельність, соціальна спорідненість та альтруїстичні тенденції [2]. Далі автор визначає ці складові. Зокрема, під комунікабельністю доцільно розуміти здатність людини відчувати задоволення від процесу спілкування з іншими людьми; соціальна спорідненість – це бажання бути серед інших людей, тобто соціальну спорідненість доцільно розглядати як стійке новоутворення, пов'язане саме з професійно-педагогічною спрямованістю особистості педагога; альтруїстичні тенденції в емоціях

КОМУНІКАТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ ЯК СКЛАДОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

особистості пов'язані з бажанням приносити радість людям, з якими вона спілкується, зі співпереживанням радості іншого тощо.

У свою чергу, Ю. Ханін [9] комунікативність визначає як єдність трьох складників: потреби у спілкуванні, емоційного стану до, під час і після спілкування та комунікативних навичок і вмінь.

Отже, ми розуміємо комунікативність особистості вчителя як складне поліфункціональне особистісне новоутворення, яке містить, по-перше, бажання й потребу у спілкуванні з іншими людьми (учнями, колегами, батьками); по-друге, соціальну спорідненість, тобто бажання вчителя бути серед вихованців, взаємодіяти з ними; по-третє, альтруїстичні емоції, тобто піднесений позитивний емоційний стан вчителя від взаємодії з дітьми та вміння приносити радість своїм вихованцям, створювати позитивне емоційне середовище.

Функціональне значення комунікативності особистості педагога може бути визначене таким чином: як обмін повідомленнями, інформацією, думками, задумами, рішеннями; підтримка взаємозв'язку та взаємодії у вигляді постійної взаємоорієнтованості; встановлення контакту як стану обопільної готовності до прийому й передачі певної інформації; стимулювання активності вихованця, щоб направити його на виконання певних дій; взаємне орієнтування й узгодження дій при організації спільної діяльності; адекватне й об'єктивне сприйняття й розуміння змісту інформації і взаємне розуміння – намірів, настанов, переживань, психо-емоційних станів; формування в учнів потрібних емоційних переживань, а також зміна своїх переживань та емоційного стану; усвідомлення і фіксація своїх ролі та місця в системі рольових, статусних, ділових, міжособистісних та інших зв'язків у педагогічному середовищі; зміна стану, поведінки, індивідуально-значеннєвих станів вихованця як партнера по взаємодії.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури нами з'ясовано, що комунікативність особистості педагога формується під впливом різних об'єктивних і суб'єктивних чинників, які є взаємозалежними й взаємодоповнюючими один одного. На нашу думку, переважаючими серед них є особистісні, які власне й моделюють комунікативність учителя:

- базові особистісні якості вчителя: гуманістична педагогічна спрямованість, творчість і активність, любов до дітей, психологічне їх сприйняття й розуміння, доброзичливість, об'єктивність, принциповість і організованість;

- спеціальні професійні (вчительські) якості, що характеризують внутрішню структуру комунікативності вчителя: когнітивні якості (сприймання, розуміння й пізнання навколишнього світу, пізнання людей); експресивні якості (виразність особистості); управлінські якості (вплив на інших людей); самопізнання, самоаналіз і самовиховання.

Аналізуючи зовнішні чинники формування комунікативності вчителя, нами увага акцентується на його професійній підготовці. Саме у процесі професійної підготовки майбутній учитель має досконало оволодіти комунікативними знаннями – відображення у свідомості комунікативних ситуацій в їх причинно-наслідкових зв'язках і відношеннях, сформувати комунікативні навички – автоматизовані свідомі дії, що сприяють швидкому відображенню у свідомості комунікативних ситуацій, визначають успішність сприйняття, розуміння об'єктивного світу й відповідного впливу на нього у процесі педагогічної комунікації, розвивати комунікативні вміння – комплекс дій, які базуються на теоретичній і практичній підготовленості, що дає змогу творчо використовувати комунікативні знання та навички для відображення й перетворення дійсності, працювати над комунікативними звичками – доведені до автоматизму комунікативні дії. Все це й сприятиме формуванню комунікативному характеру – головні якості, властивості особистості, що виявляються у типовій для неї активності в комунікативній діяльності й у відношеннях до навколишнього світу, до інших людей, до себе, що й визначає комунікативність особистості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз психолого-педагогічної літератури та практичної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів переконливо свідчить про те, що від педагогічної майстерності вчителя залежить ефективність організації навчального процесу, успішність засвоєння учнями знань, формування їх умінь і навичок, а також становлення особистості школяра. Звідси й випливає актуальність проблеми змістово-структурного аналізу поняття педагогічної майстерності та пошуку нових змісту, форм і методів її формування як у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя, так і в ході педагогічної діяльності.

Нами з'ясовано, що вчені трактують педагогічну майстерність як поєднання професіоналізму (наукових знань, умінь і навичок методичного мистецтва) та особистих якостей

КОМУНІКАТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ ЯК СКЛАДОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

учителя, що забезпечує самоорганізацію вчительської професійної діяльності, чітко визначаючи при цьому складові педагогічної майстерності: професійні знання, педагогічні здібності й педагогічну техніку, а також гуманістичну спрямованість особистості, тобто систему професійно значущих гуманістичних особистісних якостей.

Нами у дослідженні акцентовано увагу на комунікативності особистості вчителя як важливому елементу педагогічної майстерності, що інтегрує професійну її складову з внутрішньо особистісною. Визначаємо комунікативність як складну поліфункціональну властивість учителя, що забезпечує не лише успішне професійно-педагогічне спілкування, яке є засобом реалізації професійної вчительської діяльності, але й створення позитивного емоційного навчально-виховного середовища, яке сприяє як навчальній діяльності, так і формуванню підростаючої особистості. Саме комунікативність учителя забезпечує суб'єкт-суб'єктну взаємодію "вчитель-учень", зворотній зв'язок у навчально-виховному процесі.

Подальшого наукового дослідження потребує пошук шляхів ефективного формування комунікативних якостей сучасного вчителя. Особливо важливими серед них, на нашу думку, є емпатія, професійна (педагогічна) рефлексія, вміння слухати, сугестивність, справедливість, гнучкість і делікатність, комунікабельність і толерантність тощо.

1. Бесєдіна Л.М. Педагогічна майстерність, активні методи навчання та методична робота у навчальних закладах [Текст]: методичний

посібник / Л.М. Бесєдіна, О.І. Сторубльов. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Логос, 2009. – 204 с.

2. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении: кн. для учителя – М.: Просвещение, 1987. – 190 с.

3. Кляп М.І. Підвищення педагогічної майстерності викладача ВНЗ у контексті інтернаціоналізації вищої школи України / М.І. Кляп // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. – 2015. – Вип. 25. – С. 47 – 52.

4. Кузьміна Н.В. Професионалізм личности преподавателя мастера производственного обучения / Кузьміна Н.В. – М.: Высш. шк., 1990. – 119 с.

5. Педагогічна майстерність: [підручник] / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін. / За ред. І.А. Зязюна. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вища школа, 2004. – 442 с.

6. Семиченко В.А. Плекаємо педагогічну майстерність: навч. посібник / Семиченко В.А., Снісаренко О.С., Брюховецька О.В., Кудусова А.Ш. – Вінниця: Планер, 2010. – 674 с.

7. Столярчук О.А. Феномен педагогического мастерства преподавателя психологии в высшей школе / О.А. Столярчук // Вісник психології і педагогіки [Електронний ресурс]: Збірник наук. праць / Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка; Московський гуманітарний педагогічний інститут. – Випуск 2. – К., М., 2010.

8. Фицула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: "Академвидав", 2006. – 352 с.

9. Ханин Ю.Л. К вопросу об оценке коммуникативности личности // Общение как предмет теоретического и прикладного исследования. – Л., 1972. – С. 172.

Стаття надійшла до редакції 11.06.2016

"Збагнімо ці слова, Учителю! Ми горимо і згоряємо в ім'я того, щоб єднати людей узами добрих побажань. Щоб людині хотілося жити від того, що поряд з нею живуть люди".

"...Щоб відкрити перед учнями іскорку знань, учителю треба ввібрати море світла, ні на хвилину не відходячи від променів вічно сяючого сонця знань людської мудрості"

"..Пізнання дитиною світу починається з пізнання людини, а людина відкривається перед дитиною в образі матері, батька і вчителя".

Василь Сухомлинський
український педагог, публіцист, письменник

